Pregledni rad
DOI: 10.47152/Palic2026.3

OBLICI VEŠTAČKE INTELIGENCIJE KAO VID NAPADA/OPASNOSTI KOD NUŽNE ODBRANE/KRAJNJE NUŽDE I PRAVO NA ODBRANU/OTKLANJANJE OPASNOSTI

Milan ŠKULIĆ*

U radu se ističe da postoje brojni primeri korišćenja raznovrsnih oblika veštačke inteligencije u legitimne društvene svrhe, nekada i u svrhe povezane sa primenom krivičnog prava, ali i radi otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja krivičnih dela. Međutim, osim što se određeni oblici veštačke inteligencije koriste u te legitimne krivičnoprocesne/kriminalističke svrhe, postoje i potpuno obrnute situacije, pa se tako mnogobrojna krivična dela, poput onih u sferi kompjuterskog kriminaliteta, ali i čitav niz tzv. klasičnih krivičnih dela, mogu izvršiti (i) upotrebom veštačke inteligencije. Određeni oblici veštačke inteligencije mogu biti sredstvo izvršenja niza krivičnih dela ili deo njihovog modus-a operandi-a, a u jednom futurističkom smislu, a što po svemu sudeći više nije stvar neke daleke budućnosti (ako već nije postalo i realnost, naročito kada se radi o određenim militarizovanim formama veštačke inteligencije), određeni oblici veštačke inteligencije bi se mogli pojaviti i u svojstvu učinilaca krivičnih dela, što na sadašnjem nivou razvoja krivičnog prava, ne omogućava adekvatnu krivičnopravnu

* Doktor nauka, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, https://orcid.org/0000-0002-4515-1852. E-mail: skulic@ius.bg.ac.rs

reakciju, te su takva razmatranja još uvek u de lege ferenda domenu.

Osnovni krivičnopravno relevantni oblici korišćenja veštačke inteligencije u kriminalne svrhe su upotreba oblika veštačke inteligencije kao sredstva izvršenja krivičnog dela u šta spada i korišćenje veštačke inteligencije kao segmenta modus operandi-a određenih krivičnih dela, kao i izvršenje krivičnog dela, odnosno dela koje je protivpravno i zakonom propisano kao krivično delo, od strane određenog oblika veštačke inteligencije, koji pri tom, deluje potpuno samostalno i autonomno, što znači da nije pod neposrednom kontrolom čoveka koji njime upravlja. Iz oba ova osnovna krivičnopravno relevantna oblika korišćenja veštačke inteligencije u kriminalne svrhe proizlaze i mogući praktični i teorijski problemi. Deo tih problema i pitanja tiče se i potencijalne primene pravila iz domena nužne odbrane i krajnje nužde kao klasičnih osnova isključenja protivpravnosti (čime se isključuje i postojanje krivičnog dela), onda kada je napad realizovan korišćenjem određenih oblika veštačke inteligencije ili kada opasnost nastaje zahvaljući korišćenju nekih formi veštačke inteligencije.

Autor zaključuje da upotreba nekih oblika veštačke inteligencije koji se koriste kao puko sredstvo napadača koji je čovek, ne predstavlja neki poseban izazov u kontekstu postojećih krivičnopravnih pravila koja se tiču nužne odbrane, ali da obrnuto, onda kada se radi o potpuno samostalnom delovanju oblika veštačke inteligencije u funkciji napada, tada ne bi postojala mogućnost nužne odbrane, jer „napadač“ nije čovek. U toj bi se situaciji, a pod određenim uslovima, mogla primeniti pravila iz domena krajnje nužde, kada bi se „napad“ nekog oblika veštačke inteligencije, mogao tretirati kao opasnost u odnosu na koju postoji pravo na njeno otklanjanje, onda kada su ispunjeni potrebni zakonski uslovi.

Ukoliko bi se razvila posebna koncepcija odgovornosti određenih potpuno samostalno i autonomno delujućih oblika veštačke inteligencije kao učinilaca krivičnih dela, a to bi pre svega, bilo aktuelno kada se radi o korišćenju takvih formi veštačke inteligencije u ratu/oružanom sukobu, tada bi proširivanje koncepta komandne odgovornosti i na takve

situacije, konsekventno omogućilo i da se u konkretnim situacijama „napad“ od strane takvih oblika veštačke inteligencije tretira kao napad u odnosu na koji je pod određenim uslovima, moguća/dozvoljena i nužna odbrana. Tada bi nužna odbrana bila moguća ne samo u pogledu delovanja protiv veštačke inteligencije pod kontrolom čoveka, kada je ona puko sredstvo izvršenja krivičnog dela konkretnog čoveka koji je napadač (što je i sada moguće u kontekstu važećih pravila krivičnog prava), već bi nužna odbrana (sada samo u de lege ferenda domenu), bila moguća i protiv samih oblika veštačke inteligencije, koji deluju kao potpuno autonomni/samostalni i „samomisleći“/“samoodlučujući napadači.

Ključne reči: veštačka inteligencija, krivično pravo, nužna odbrana, krajnja nužda, Krivični zakonik

UVOD

Veštačka inteligencija poslednjih godina doživljava ekspanzivan razvoj i postaje veoma interesantna u nizu oblasti, pa i kada se generalno radi o pravu, koje uobičajeno, „kaska“ za brzim razvojem tehnike i tehnologije, što se naravno, tiče i rapidne ekspanzije nekih oblika veštačke inteligencije u raznovrsnim životnim sferama. Neki aspekti korišćenja veštačke inteligencije imaju i svoje krivičnopravne konsekvence. Tako je kako sa stanovišta korišćenja određenih formi veštačke inteligencije kao sredstva izvršenja krivičnog dela ili segmenta *modus-a operandi-a* određenih krivičnih dela, uz čak futurističko razmatranje mogućih situacija kada bi neki oblici veštačke inteligencije delovali čak i kao učinioci krivičnih dela, što je sada još uvek, pretežno u domenu razmatranja *de lege ferenda* tipa (Škulić, 2025a, str. 19-20), tako i sa stanovišta upotrebe veštačke inteligencije u krivičnom postupku i za potrebe krivičnog postupka (Škulić, 2025b, str. 9). U krivičnopravnoj teoriji se kada je reč o veštačkoj inteligenciji koristi i termin „inteligentni agenti“ pod kojima se podrazumevaju različite forme veštačke inteligencije, za koje se generalno ističe da su zaista „inteligentni“, što istovremeno znači tehničko-tehnološko razvijeni, samo onoliko koliko su isprogramirani u svakom konkretnom slučaju (Gleß, Weigend, 2015, str. 5).

Neki oblici veštačke inteligencije već relativno dugo nalaze svoju primenu u krivičnom postupku i za potrebe krivičnog postupka, a može se realno, imajući u vidu rapidan razvoj nauke, tehnike i tehnologije, da će već u bliskoj budućnosti uslediti dalja ekspanzija korišćenja veštačke inteligencije u krivičnoprocesne svrhe. U nekim državama se poslednjih godina koriste određeni sistemi veštačke inteligencije, koji sudiji pomažu prilikom ocene postojanja/nepostojanja opasnosti od bekstva okrivljenog, kao i opasnosti da on ponovi krivično delo, što se svodi na specifičnu „analizu rizika" (Miljuš, 2024, str. 449). Ovi sistemi se baziraju na analizi svih raspoloživih dokaznih i drugih informacija koje se tiču ličnosti okrivljenog, njegovih porodičnih i socijalnih prilika, nekada i njegovog psihološkog profila, ranije osuđivanosti itd.. Na temelju takve analize i svojevrsnog „ukrštanja" i vrednovanja svih relevantnih podataka u *pro et contra* smislu, sudiji se na raspolaganje stavlja „zaključak" veštačke inteligencije o konkretnom stepenu (najčešće izraženom u procentima), koji je stepen konkretne opasnosti od bekstva ili ponovnog vršenja krivičnog dela, konkretnog okrivljenog. Naravno, odluku na osnovu ovoga konačno donosi čovek, tj. sudija, kome je veštačka inteligencija kao „analizator" od velike pomoći, ali koja svakako (što je još uvek svuda i zakonski imperativ), ne može/ne sme da odluči umesto sudije, tj. supstituiše konkretnog čoveka u funkciji sudije u krivičnom postupku. Naime, ne samo da pravo kažnjavanja ima isključivo država, zbog čega se u teoriji i piše o svojevrsnom „monopoliziranju kažnjavanja od strane države" (Roxin, Schünemann, 2017, str. 2), već to svoje pravo, poznato tradicionalno kao *ius puniendi,* država može da ostvari jedino tako što konkretnim ljudima u funkciji sudija u krivičnom postupku, poverava pravo i dužnost da u zakonito i *fair* krivičnom postupku, između ostalog izriču i krivične sankcije, onda kada su za to ispunjeni neophodni zakonski uslovi.

Upotreba veštačke inteligencije u krivičnom postupku i za potrebe krivičnog postupka je vid legitimnog korišćenja novih tehničko-tehnoloških metoda, a ona ima i svoje kriminalističke aspekte (Škulić, 2026, str. 357). Ovo nužno podrazumeva kako upotrebu određenih oblika veštačke inteligencije u krivičnom postupku u užem smislu, što znači onda kada se vodi konkretan krivični postupak protiv konkretnog okrivljenog, tako i korišćenje veštačke inteligencije u najranijim fazama krivičnoprocesne, ali i kriminalističke reakcije na kriminalitet, s obzirom na usku povezanost krivičnog procesnog prava i kriminalistike (Škulić, Buha, 2024, str. 16), kada se neke forme veštačke inteligencije koriste kao

specifičan kompjutersko-forenzički „alat“ u funkciji doprinošenja otkrivanju i razjašnjavanju krivičnih dela. Ovo se može odnositi kako na oblike visokotehnološkog kriminaliteta, različite forme kompjuterskog kriminaliteta, ali i metode dekriptovanja/nadzora/presretanja komunikacije ostvarene posebnim uređajima/aplikacijama za kripto-komunikaciju (Škulić, 2024a, str. 3-4; Bajović, 2022, str. 155).

Kao i inače, i korišćenje veštačke inteligencije u krivičnom postupku i za potrebe krivičnog postupka, ne samo što kada se radi o nekim kompleksnijim vidovima upotrebe veštačke inteligencije u krivičnoprocesne svrhe, zahteva postojanje i odgovarajuće normativne osnove (što je već u *de lege ferenda* domenu), već se mora realizovati u sklopu opšteg cilja krivičnog postupka, propisanog u članu 1. stav 1. Zakonika o krivičnom postupku, a to je da primena zakonskih pravila omogući da niko nevin ne bude osuđen, a da se učiniocu krivičnog dela izrekne krivična sankcija pod uslovima koje propisuje krivični zakon, te na osnovu zakonito i pravično sprovedenog postupka (Škulić, 2025c, str. 7). Međutim, svaki napredak tehnike i tehnologije najčešće ima i svoju „mračnu stranu“, te često doživljava i svoju primenu u cilju vršenja krivičnih dela. Tako je i kada se radi o veštačkoj inteligenciji, koja se nekada koristi i kao sredstvo vršenja krivičnih dela ili kao segment *modusa operandi-a* određenih vrsta krivičnih dela, posebno onih u sferi kompjuterskog kriminaliteta, kao i nekih drugih oblika tzv. visokotehnološkog kriminaliteta.

Generalno, iz korišćenja veštačke inteligencije u kriminalne svrhe, što znači bilo kao sredstva izvršenja krivičnog dela, bilo kao specifičnog „učinioca“ krivičnog dela, mogu proizići različite krivičnopravne konsekvence, a svakako najkomplikovanije pitanje će biti skopčano sa određivanjem oblika odgovornosti za krivično delo koje je samostalno izvršio određeni konkretni oblik veštačke inteligencije. Ovo pitanje se po svemu sudeći na sadašnjem nivou razvoja krivičnog prava teško može definitvno objasniti u *de lege lata* smislu, već se ono pretežno može rešavati na *de lege ferenda* nivou (Škulić, 2023, str. 426-427).

Dva su osnovna krivičnopravno relevantna oblika korišćenja veštačke inteligencije u kriminalne svrhe. To su: 1) upotreba oblika veštačke inteligencije kao sredstva izvršenja krivičnog dela ili korišćenje veštačke inteligencije kao segmenta *modus operandi*-a određenih krivičnih dela, kao i 2) izvršenje krivičnog dela, odnosno dela koje je protivpravno i zakonom propisano kao krivično delo, od strane određenog oblika veštačke inteligencije, koji pri tom, deluje potpuno samostalno i

autonomno, što znači da nije pod neposrednom kontrolom čoveka koji njime upravlja.

Iz oba prethodno objašnjena osnovna krivičnopravno relevantna oblika korišćenja veštačke inteligencije u kriminalne svrhe proizlaze i mogući praktični i teorijski problemi, a deo njih se tiče i potencijalne primene pravila iz domena nužne odbrane i krajnje nužde kao klasičnih osnova isključenja protivpravnosti (čime se isključuje i postojanje krivičnog dela), onda kada je napad realizovan korišćenjem određenih oblika veštačke inteligencije ili kada opasnost nastaje zahvaljući korišćenju nekih formi veštačke inteligencije.

Oblici veštačke inteligencija u funkciji sredstva izvršenje krivičnog dela ili kao segment načina izvršenja krivičnog dela

Već danas neki oblici kompjuterski generisane veštačke inteligencije nalaze svoju primenu i u kriminalne svrhe, poput upotrebe specifičnih koncepta i načina tzv. dubinske obmane/dubinskog lažiranja, što se tiče nečijeg veštački kreiranog lica, kompletne pojave, govora, ponašanja itd. Naime, ovi oblici svojevrsne „dubinske“ (suštinske) obmane ili radikalnog „lažiranja“ i stvaranja „veštačke stvarnosti“, odnosno „produbljene lažne predstave“ (*Deep fake*), ostvarene korišćenjem posebnih i veoma složenih kompjuterskih programa i tehnologija sa elementima veštačke inteligencije, svode se na kreiranje fotografija, video ili audio materijala koji u stvari, predstavlja vrstu falsifikata, jer se ne radi o pravom, realno postojećem čoveku koji je na fotografiji/video snimku ili koji nešto zaista govori/izgovara (svojim originalnim glasom izražava svoje originalne misli), već je u pitanju veštački realizovana imitacija realnog čoveka, koja na prvi pogled, kada je reč o vrhunskim kreacijama ove vrste, izgleda kao realan/stvarno postojeći čovek, odnosno kreira se glas koji neodoljivo liči na glas konkretnog/originalnog (pravog) čoveka. Ovo nekada može biti zabavno, kada se to radi u nekim medijima kao vid specifične „medijske igre“, realizovane bez malicioznosti, nekada može biti samo neukusno, ili na granici dobrog ukusa i kada se radi o medijskom sadržaju, a nekada to može da bude i veoma opasno, pa čak biti i kriminalnog karaktera, odnosno može poslužiti kao sredstvo/način vršenja određenih krivičnih dela ili samo po sebi, biti određeno krivično delo.

Veštačka inteligencija se na takav način, tj. kao vid kreiranja „lažne stvarnosti“ i „uverljivog privida“ (*Deep fake* mehanizam), najčešće koristi za

izvršenje nekih krivičnih dela koja imaju element falsifikata, nekada i za određene vrste ucena, ali i kao element nekih kompjuterskih, ali i klasičnih prevara. Sama „fotomontaža“, stara inače, skoro koliko i sama fotografija, nalazila je naravno, svoju primeni i u sferi kriminaliteta, ali ona nikada ranije pre razvijanja moderne tehnologije, zasnovane na konceptu i sistemima veštačke inteligencije nije dostigla takav stepen „savršenstva“, a to je posebno upadljivo kada se radi o video materijalu i glasu/govoru kreiranim/kreiranom veštačkom inteligencijom. Sve ovo naravno, već sada nalazi svoju sve ekspanzivniju primenu i u sferi vršenja nekih krivičnih dela, a u praksi se najčešće (dakle ne limitativno), radi o sledećim pojavnim oblicima kriminaliteta ove vrste (Škulić, 2024b, str. 472):

1) *ucena* zasnovana na kreiranju lažnih fotografija/video materijala/ glasa/govora konkretnih ljudi, koji se na takvim „imidžima“, odnosno u takvim audio/video materijalima prikazuju na način koji je za njih sramotan ili ih kriminalizuje (što može imati i elemente krivičnog dela lažnog prijavljivanja, ispoljavati dokaznu opstrukciju i sl.) , uništava im reputaciju itd.;

2) *prevara*, bilo kompjuterska, bilo klasična prevara, koja se realizuje na različite načine, poput one koja je utemeljena na lažnim glasovnim pozivima za pružanjem novčane pomoći veštački kreiranim glasom konkretnog čoveka, ili se veštačkom inteligencijom „kreiraju“ poznate ličnosti (tzv. *celebrities*), koje u audio/video snimcima pozivaju građane da uplate novčane iznose u tobož humanitarne svrhe i sl;

3) *krađa identiteta* primenom veštačke inteligencije, što se potom koristi za vršenje/prikrivanje drugih krivičnih dela;

4) *kreiranje pornografskog materijala* korišćenjem veštačke inteligencije (što je kada je reč o našem zakonodavstvu, samo po sebi krivično delo, samo ako su „akteri“ takvog materijala maloletna lica), pri čemu se tada takvi snimci mogu koristiti i za ucenjivanje stvarnih ljudi, čije su verne „kopije“, tj. veštačkom inteligencijom stvorene imitacije postali akteri pornografskog snimka ili se na takav način ljudima prema kojima se iz bilo kojeg razloga oseća mržnja, visok stepen zavisti i druga negativna osećanja (što je pretežno u sferi patologije), koji su poslovni konkurenti, ili politički protivnici, drastično ruinira ugled i sl.;

5) *proganjanje* ljudi i drugi oblici sistematskog uznemiravanja, nekada povezano i sa seksualnim krivičnim delima (Škulić, 2019, str. 357), najčešće na Internetu, tako što se veštačkom inteligencijom kreira

i na društvenim mrežama emituje materijal koji je za njih uvredljiv, ili ih ponižava, moralno degradira, grubo im vređa čast i dostojanstvo i sl.;

6) *podstrekavanje/podsticanje* putem društvenih mreža ili u medijima, veštačkom inteligencijom kreiranih fotografija/video materijala/ govora, na vršenje određenih krivičnih dela, poput terorizma, tzv. zločina iz mržnje prema ljudima koji pripadaju određenoj naciji, rasi, veri, ili zbog nekih njihovih drugih ličnih osobina/opredeljenja, propagiranje rasnih teorija, širenje šovinizma itd.;

7) *ostvarenje drugih kriminalnih ciljeva*, sa elementima niza drugih krivičnih dela, poput izvršenja bilo klasične špijunaže, bilo industrijske špijunaže, zahvaljujući izdavanju potčinjenima u određenom hijerarhijskom lancu, lažnih naređenja/naloga glasom nadređenog koji se kreira veštačkom inteligencijom i sl.

Konačno, izvesno je da će dalji razvoj sistema veštačke inteligencije brzo dovesti i do daljeg značajnog širenja polja i rasta mogućnosti za korišćenje raznovrsnih oblika i vrsta veštačke inteligencija za vršenje krivičnih dela i uopšte, u kriminalne svrhe, tako da „spisak" krivičnih dela, koja je moguće izvršiti korišćenjem oblika veštačke inteligencije, kao i načini na koje se veštačka inteligencija može koristiti u kriminalne svrhe, svakako nisu limitativnog karaktera, već se realno može očekivati konstantno širenje „lepeze" takvih krivičnih dela u praksi.

OBLICI VEŠTAČKE INTELIGENCIJE U FUNKCIJI KREATORA KRIVIČNOG DELA

Veštačka inteligencija može/mogla bi biti i u funkciji „učinioca" krivičnog dela. Tako je u jednom životnom smislu, a kada se radi o pozitivnom krivičnom pravu (ne samo u Srbiji, već i sa stanovišta uporednog krivičnog prava), takva situacija predstavlja svojevrsnu pravnu prazninu. Kada se radi o subjektu, poput tzv. robota, koji se odlikuje veštačkom inteligencijom, onda je osnovno pitanje kako rešiti problem odgovornosti za krivično delo koje je takav oblik veštačke inteligencije „samostalno" učinio. Pod samostalnim činjenjem krivičnog dela takvog oblika veštačke inteligencije podrazumeva se da je takav „učinilac" ispunio potrebne krivičnopravne zahteve u pogledu svesti i volje, koji se inače, dominantno tiču čoveka, koji izvorno jedini i miže imati „pravu" svest/volju. specifična situacija se tiče odgovornosti za krivična dela pravnih lica (što nije istovetno rešeno u svim krivičnim/kaznenim

zakonodavstvima u uporednopravnom smislu, a koja poznaju takvu mogućnost) (Heine, 2003, str. 624), ali je načelno i kada se radi o odgovornosti pravnih lica za krivična dela, ona neposredno povezana sa problematikom odgovornosti/krivice za konkretno delo zakonom propisano kao krivično delo, određenih fizičkih lica, poput odgovornih lica u našem krivičnom pravu.

Dakle, *svest* i *volja* nekih oblika veštačke inteligencije (što je još uvek pretežno u domenu bliske futuristike, ako već nije postala i realnost, kada se radi o nekim oblicima militarizovane veštačke inteligencije), kreirani su odgovarajućim algoritmom/obrascem, koji kreiraju ljudi koji stvaraju konkretne oblike veštačke inteligencije sposobne za takvo (samostalno/nezavisno delovanje), ali u se takvoj situaciji više ni u krivičnopravnom smislu, konkretan oblik veštačke inteligencije ne može tretirati kao „puko" sredstvo kojim konkretan čovek izvršava/čini krivično delo, već se tada radi o formi veštačke inteligencije kao specifičnom učiniocu krivičnog dela, a što u ovom momentu nije striktno uređeno postojećim krivičnopravnim pravilima u domenu pozitivnog zakonodavstva.

Moguća su načelno tri osnovna načina krivičnopravnog reagovanja na krivično delo kreirano od strane nekog oblika veštačke inteligencije, od kojih je u osnovi samo jedan prihvatljiv u normalnim životnim okolnostima, dok se ni jedan od njih ne čini sasvim adekvatnim za slučajeve kada u ratu/oružanom sukobu (bar ne na *de lege lata* nivou), ova vrsta militarizovane veštačke inteligencije, izvršava krivično delo. Postoje sledeći načini rešavanja ovog problema:

1) tretiranje robota, koji je oblik veštačke inteligencije kao neposrednog izvršioca krivičnog dela, iza kojeg stoji naravno, konkretan „čovek" kao posredni izvršilac, koji koristeći se na primer, dronom, izvršava svoje/sopstveno krivično delo;

2) tretiranje robota, koji je oblik veštačke inteligencije kao sredstva kojim se izvršava krivično delo izazivanja opšte opasnosti ili ugrožavanja bezbednosti vazdušnog saobraćaja, a nekada i neka drugo krivično delo, kada se takvo tehničko-tehnološko sredstvo može smatrati i „opšteopasnim", odnosno podobnim da se njime ugrožava vazdušni saobraćaj pod određenim okolnostima i u određenim konkretnim uslovima; kao i

3) tretiranje robota, koji je oblik veštačke inteligencije, u okviru prilagođenog koncepta komandne odgovornosti, što bi kada se radi o pozitivnom krivičnom pravu, ne samo Srbije, već praktično većine

savremenih država, bilo moguće samo i isključivo na *de lege ferenda* nivou i pre svega u odnosu na korišćenje militarizovanih oblika veštačke inteligencije u ratu ili u oružanom sukobu.

OSNOVNI ELEMENTI NUŽNE ODBRANE I KRAJNJE NUŽDE KAO OSNOVA ISKLJUČENJA PROTIVPRAVNOSTI

U osnove isključenja protivpravnosti propisane odredbama Krivičnog zakonika Srbije spadaju: 1) delo malog značaja, 2) nužna odbrana, kao i 3) krajnja nužda. Postoje i neki drugi osnovi koji isključuju protivpravnost, a nisu striktno propisani odredbama Krivičnog zakonika, poput pristanka povređenog, vršenja službene dužnosti itd. Tu spadaju i neki osnovi propisani u međunarodnopravnom smislu, tj. sa stanovišta međunarodnog krivičnog prava, što bi u najvećem broju slučajeva, bilo od značaja kada se radi o ratnim zločinima u kontekstu pravila međunarodnog krivičnog prava, ali i sa stanovišta većine nacionalnih krivičnopravnih sistema, onda kada je reč o nekim međunarodnim krivičnim delima (propisanim i u većini nacionalnih krivičnih zakonodavstava), poput ratnih zločina, u pogledu kojih je praktično jedino i moguće efektivno pozivanje na represalije u ratu, kao osnov isključenja protivpravnosti. Tako je na primer, prema shvatanjima doktrine, kada se radi o nemačkom krivičnom pravu (Schönke, Schröder, 2019, str. 623).

Kada je reč o krivičnih delima učinjenim korišćenjem nekih oblika veštačke inteligencije, od značaja su pre svega, nužna odbrana i krajnja nužda kao mogući osnovi isključenja protivpravnosti u odnosu na tako realizovan napad/tako stvorenu opasnost. Moguće je i u ovoj situaciji prema opštim pravilima, postojanje/delovanje i nekih osnova isključenja protivpravnosti koji nisu striktno propisani u krivičnom zakonodavstvu, odnosno u Krivičnom zakoniku, kada se radi o srpskom pozitivnom krivičnom pravu, poput spomenutih represalija, što može biti od posebnog značaja kada se u ratu/oružanom sukobu, koriste određeni militarizovani oblici veštačke inteligencije, poput danas izuzetno aktuelnih dronova, ili već sada aktuelnih nekih vidova „vojnika robota“, robotizovanih oklopnih vozila i sl.

Osnovni elementi nužne odbrane

Nekada konkretni događaj, odnosno određena radnja ili njeno propuštanje, na prvi pogled predstavlja krivično delo (naročito u „očima laičke javnosti"), ali to neće biti tako jer se ne radi o protivpravnom aktu. Takav je slučaj i sa nužnom odbranom koja je jedan od osnova koji isključuju protivpravnost. Delo učinjeno u nužnoj odbrani nije protivpravno, naprotiv, ono je pravom dozvoljeno, pa samim tim i nije krivično delo. I sa moralnog i etičkog stanovišta u opštem smislu, se prema kriterijumu elementarne pravičnosti, nužna odbrana, kao vid sukoba *prava* (**odbrana**) sa *nepravom* (**napad**), načelno se smatra *legitimnom.* Nekada dok je društvena opasnost formalno bila tzv. materijalni element opšteg pojma krivičnog dela u našem krivičnom zakonodavstvu, tj. u vreme jugoslovenskog krivičnog prava, pa i prava Srbije, do novog Krivičnog zakonika iz 2006. godine, vladajuće teorijsko shvatanje je bilo da nužna odbrana isključuje postojanje krivičnog dela, jer delo učinjeno u nužnoj odbrani, ne predstavlja *društveno opasno delo* (Bačić *i sar.*, 1986, str. 51-52).

Nužna odbrana se smatra tipičnim krivičnopravnim institutom koji potiče iz „instinkta samoodržanja, što se ilustruje čuvenom konstatacijom *Cicerona*, koji smatrajući da nužna odbrana spada u *prirodno pravo,* koje kao takvo nije „ni pisano ljudskom rukom", zaključuje: *lex non lata, sed nata* (Čubinski, 1934, str. 90). Nužna odbrana je osnov isključenja krivičnog dela, koji je proistekao iz prava samoodbrane, koje se smatra veoma starim i tradicionalnim krivičnopravnim institutom, utemeljenim na temeljnom pravu čoveka da se brani od neizazvanog i protivpravnog napada (McAlhone, Huxley-Binns, 2010, str. 431). Za nužnu odbranu se uobičajeno konstatuje da je „prvobitno nastala u vezi sa krivičnim delom ubistva", te da predstavlja „jedan od najstarijih instituta opšteg dela krivičnog prava", koji se uobičajeno označava kao klasičan „sukob prava sa nepravom" (Stojanović, 2024, str. 147). Svako ima pravo na nužnu odbranu. Iako uobičajeno ljudi koji nisu pravnici, odnosno koji nisu elementarno pravno obrazovani, smatraju da se nužna odbrana svodi na neku vrstu neposredne samoodbrane ili odbranu isključivo života i tela (što je povezano i sa „istorijatom" nužne odbrane koja se nekada isključivo svodila na odbranu od „smrtonosnog napada" na život i telo), to nije tako, jer svaki čovek ima pravo da štiti od protivpravnog napada kako život i telesni integritet, tako i svoju imovinu, odnosno svako pravom

zaštićeno dobro - kako ono koje pripada njemu samom, tako i pravom zaštićeno dobro drugog lica.

Prema odredbama Krivičnog zakonika neće postojati krivično delo ako je određeno delo, koje je inače propisano kao krivično delo, učinjeno u nužnoj odbrani, što znači da je učinjeno radi odbrane svog ili tuđeg dobra od istovremenog protivpravnog napada. Dakle, mora se raditi o napadu koji realno postoji, što znači da je stvaran prema svim svojim bitnim obeležjima. Taj napad mora biti upravljen na neko pravom zaštićeno dobro, poput života i tela, imovine itd. Osnovna funkcija krivičnog prava je zaštitna funkcija, koja je od ključnog značaja i kada se radi o nužnoj odbrani, koja se takođe realizuje u okviru zaštitne funkcije, ali na jedan specifičan način. Ovde se radi o pravu na „samozaštitu“,[1] što znači da onda kada je protivpravno napadnuto pravno dobro, tj. koje pravo štiti, a u konkretnom slučaju ne mogu dejstvovati odgovarajući pravni mehanizmi „državne zaštite“, u odnosu na takav napad postoji pravo na odbranu, koje podrazumeva mogućnost povrede pravnog dobra napadača (Kühl, 2002, str. 134-135).

Da bi postojala nužna odbrana, moraju se ispoljiti kumulativno kako uslovi koji se odnose na napad, tako i uslovi koji se tiču odbrane, kojom se reaguje na napad (Škulić, 2024c, str. 22-23).

Uslovi napada u okviru instituta nužne odbrane su da je on kumulativno: 1) ponašanje čoveka, 2) uperen protiv nekog pravom zaštićenog dobra, 3) protivpravan, 4) istovremen i 5) stvaran.

Napadač može biti samo *čovek*. Na primer, ako nekoga napadne životinja, poput opasnog psa, takav se pas tretira kao sredstvo koje za napad koristi čovek koji ga je nahuškao da napadne. Isti princip bi načelno trebalo primeniti (što se detaljnije objašnjava u daljem tekstu) i kada se radi o napadu realizovanom određenim oblikom veštačke inteligencije. Međutim, ako je pas napao nezavisno od volje svog vlasnika, odnosno potpuno bez uticaja čovekove radnje na napad psa, ili je na primer, reč o psu u dvorištu i sl.., tada se tu u stvari, ni ne radi o napadu koji omogućava nužnu odbranu, ali i tada postoji mogućnost postupanja u krajnjoj nuždi i onda je u toj situaciji pas vrsta opasnosti koja se može otklanjati prema pravilima krivičnog prava o krajnjoj nuždi.

[1] Ovaj izraz („samozaštita“ – *Selsbstschutz*), koji koristi citirani autor, treba shvatiti u širem smislu, ne samo kao odbranu samo neposredno napadnutog, koji brani baš i isključivo sebe, već kao odbranu kako svog, tako i bilo kog drugog, pa i tuđeg (sa stanovišta onog ko preduzima odbrambenu radnju), pravom zaštićenog dobra.

Napad predstavlja „ljudsku radnju upravljenu na povredu pravno zaštićenog dobra, kojom se za ovo dobro stvar neposredna opasnost od povrede“, pri čemu se radnja napada redovno sastoji u činjenju, ali izuzetno, nije isključeno i nečinjenje“, što znači da nekada „propuštanje ima karakter napada protiv kojeg je dozvoljena odbrana“, poput na primer, odbijanja lekara da pruži pomoć licu kojem je život u opasnosti, kada takvo odbijanje/propuštanje dužne radnje ima karakter protivpravnog napada“ (Babić *i sar.*, 2005, str. 138). Dakle, napadač ne može biti bilo koji oblik veštačke inteligencije, već samo čovek, koji u određenim situacijama može da koriti veštačku inteligenciju kao sredstvo/oruđe svog napada, a ako sama veštačka inteligencija „samostalno napada“, tada se u kontekstu opravdavajućih osnova u krivičnopravnom smislu (osnovi koji isključuju protivpravnost), može raditi o opasnosti u okviru instituta krajnje nužde. Napad se može realizovati i nečinjenjem onda kada napadač ima „pravnu dužnost činjenja“ (Wesels, Beulke, 2003, str. 109), te na taj način nečinjenjem realizuje protivpravni napad.

Napad može biti upravljen u odnosu na *bilo koje pravom zaštićeno dobro*, što znači da se napad može usmeriti na sva pravom zaštićena dobra i interese, odnosno sve vrednosti koje se načelno štite pravom, počev od života i tela, zdravlja, pa do slobode kretanja, seksualne slobode, imovine itd. Među pravnozaštićena dobra se u teoriji svrstavaju raznovrsna dobra koja pripadaju pojedincu i koja su u praksi najčešće meta napada, poput života, slobode, imovine itd., ali i dobra koja pripadaju pravnim licima, pa i državi (Babić, Marković, 2013, str. 158). Inače, uglavnom se u krivičnopravnoj teoriji načelno smatra da su državna pravna dobra samo limitirano podobna da se brane u okviru instituta nužne odbrane (Kühl, Heger, 2019, str. 296).

Napad mora biti sam po sebi *protivpravan*, što znači da se na primer, ne može učinilac krivičnog dela kojeg policija hapsi, odnosno lišava slobode, braniti u odnosu na takav „napad“, odnosno samo hapšenje, tj. lišenje slobode koje se realizuje prema određenom pravnom osnovu. U sudskoj praksi je na primer u nekim situacijama zaključivano i da je dozvoljena odbrana u odnosu na one radnje koje predstavljaju prekoračenje nužne odbrane.

Nužna odbrana je moguća i u slučaju specifične „inverzije“, što znači nakon što je prethodno već postojala drugačije usmerena nužna odbrana. Na primer, čovek štiteći imovinu odbije napad lopova na svoju stvar, što predstavlja nužnu odbranu u odnosu na svojinu, ali onda

potom još juri lopova koji beži, nameravajući da ga telesno povredi ili čak liši života. Tada lopov, iako je prethodno samo pokušao imovinsko krivično delo, ima pravo da se brani i štiti svoj telesni integritet i život, jer napada više nema u situaciji kada prvobitni napadač odustaje i počinje da beži.

Napad je protivpravan i onda kada ga je napadnuti na neki način izazvao, pa je tako na primer, u našoj sudskoj praksi zaključeno da ljubavnik udate žene ima pravo da se brani od prevarenog muža koji ga je „zatekao na delu“ (Stojanović, 2025, str. 91). Izazivanje napada ne sme biti protivpravno, što je jasno u primeru «ljubavnika kojeg napada prevareni muž», u slučaju „flagrantnog bračnog neverstva“, jer bračna prevara nije krivično delo, niti uopšte, predstavlja protivpravan čin, mada svakako nije moralna, ali kao i inače, nije sve što je nemoralno ni protivpravno, a kamoli da je uvek krivično delo.

Ako je napad izazvan protivpravnim aktom, što je posebno upadljivo ako je takav akt krivično delo, onda je pitanje da li bi u odnosu na takav napad, bila dozvoljena nužna odbrana. Čini se da, slično kao što se to čini u nemačkom krivičnom pravu (Wesels, Beulke, 2003, str. 116), treba praviti razliku između izazivanja napada koje samo po sebi stvara situaciju da onaj ko je izazvan načelno ima i sam pravo na nužnu odbranu i izazivanja napada kod kojeg nema prava na nužnu odbranu, poput primera sa «prevarenim mužem». U prvom slučaju se napad od strane čoveka koji je prethodno napadnut, praktično ne bi smatrao napadom, jer bi se ovaj samo branio (pod uslovom da nužnu odbranu ne prekorači), dok bi u drugom slučaju, postojao protivpravni napad, u odnosu na koji bi bila dozvoljena nužna odbrana.

Izazivanje napada koje bi isključilo mogućnost da se na njega odgovori nužnom odbranom, bi moralo biti takvo da se za njega «izazivač može smatrati krivim», što je nesporno kada je *namerno*, ali takođe i kada nije namerno, ali je preduzeto iz određene nepažnje, kao što se to konstatuje i u nemačkoj krivičnopravnoj teoriji (Wesels, Beulke, 2003, str. 116), a ovde inače, s obzirom da izazivanje ne mora da bude i krivično delo po sebi, nije adekvatno upotrebljavati termine kao što su «umišljaj» i «nehat». Međutim, svakako ne treba mešati izazivanje napada od njegovog provociranja (Vuković, 2011, str. 193-209), kada učinilac praktično u nameri da učini krivično delo, na primer teško telesno povredi žrtvu ili je čak ubije, provocira čoveka nameravajući da

ga izazove na napad, koji bi potom sam iskoristio, tvrdeći da se „samo branio“.

Napad mora biti *istovremen*, što znači da je nužna odbrana moguća samo onda kada je napad započeo i dok traje, a smatra se da je ona dozvoljena i kada napad očigledno predstoji. Ako je napad definitivno prestao, onda više nema prostora za nužnu odbranu, to i u logičkom smislu nije moguće, jer se čovek može braniti samo ako napad zaista postoji. U stvari, po logici stvari, uslov istovremenosti je zajednički i za napad i za odbranu, a on se teorijski može pripisati bilo napadu (kao što se to u ovom tekstu čini, a na temelju prethodno citiranog stava u literaturi, ali i zakonskog teksta),[2] bilo odbrani, jer su praktično i napad i odbrane korelativni, te se ostvaruju u isto vreme. Po logici stvari, ne može biti odbrane, ako nema napada, da bi se neko branio, on mora biti napadnut, odnosno da bi se bilo koje dobro branilo, ono se mora povređivati ili ugrožavati napadom.

Kada napad prestane, samim tim prestaje i pravo na odbranu. Dakle, ako je učinilac, poput na primer, provalnika zatečenog u stanu prilikom teške krađe, prestao sa krađom, napušta mesto događaja i beži, tada ga ne može vlasnik stana sustići i lišiti života ili uopšte povrediti. Međutim, vlasnik stana ga i u toj situaciji može lišiti slobode, ako je to realno moguće, uz dužnost da ga sprovede policiji ili javnom tužiocu, odnosno da te organe bez odlaganja obavesti o tome, što se svodi na lišavanje slobode flagrantno učinioca krivičnog dela za koje se goni po službenoj dužnosti.[3]

Potpuno isto kao što je prethodno objašnjeno (u pogledu uslova protivpravnosti napada), da osumnjičeni kojeg policija po zakonskom osnovu lišava slobode, nema pravo da se brani u odnosu na takvo hapšenje, jer tada nema protivpravnog napada, tako se ni flagrantni učinilac kojeg građanin lišava slobode u skladu sa pravilima Zakonika o krivičnom postupku, ne može braniti, jer ni tada ne postoji napad u odnosu na koji bi postojalo pravo na nužnu odbranu. Vladajuće shvatanje u našoj krivičnopravnoj teoriji prihvata ispunjenost uslova istovremenosti i u slučaju preduzimanja određenih automatskih

[2] U samoj zakonskoj odredbi se uz napad koristi atribut – „istovremeni“.

[3] Naime, svaki građanin ima pravo na tzv. građansko hapšenje. To znači da svako a ne samo neposredno oštećeni ima pravo da liši slobode lice koje je zatekao da vrši krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti (tzv. flagrantni učinilac), ali je dužan da to lice potom, odmah preda javnom tužiocu ili policiji, a da ako to ne može da učini, bez odlaganja o tome obavesti policiju ili javnog tužioca (Škulić, 1999, str. 277-302).

«zaštitnih mera» koje se aktiviraju tek u trenutku napada, poput puštanja električne struje u žičanu ogranu ili aktiviranja eksploziva prilikom pokušaja obijanja brave, s tim što u praksi prilikom takvih situacija često dolazi do prekoračenja nužne odbrane (Stojanović, 2008, str. 134).

Napad mora da bude *stvaran*. Samo je u odnosu na napad koji zaista postoji, realno egzistira, moguća odbrana. „Odbrana" u odnosu na realno nepostojeći napad, u stvari i nije odbrana, jer realno nema napada u odnosu na koji bi se ona ostvarivala. Takva aktivnost se smatra putativnom odbranom, što se svodi na svojevrsnu *zabludu* u odnosu na postojanje napada koji bi inače, opravdavano odbranu, a koji u stvarnosti ne postoji. Reč je o *zabludi o napadu* iz koje potom, proističe aktivnost, koja onda sama po sebi, može predstavljati određeno krivično delo, a za koju učinilac („napadnuti" realno nepostojećim napadom), smatra da predstavlja odbranu. Kada se čovek «brani» od *nepostojećeg napada*, tada nema nužne odbrane, a ako je učinilac tako «braneći se», učinio krivično delo, to se rešava primenom zakonskih odredbi koje se odnose na stvarnu zabludu.

Uslovi odbrane su da je kumulativno: 1) kroz radnju odbrane ostvareno biće nekog krivičnog dela, 2) upravljena prema nekom napadačevom dobru, 3) neophodno potrebna za odbijanje napada.

Odbrana mora biti usmerena protiv napadača, tako se njome povređuje ili ugrožava neko njegovo dobro, poput života i tela, slobode itd. Odbranom se čini nešto što je inače krivično delo, poput ubistva, teške telesne povrede, lišavanja slobode i sl., ali to neće biti krivično delo jer je isključena protivpravnost, pošto svako ima pravo da se brani, odnosno da svoje ili tuđe dobro brani od istovremenog protivpravno napada. Ako neko odbije napad a da pri tom ni na koji način ne povredi napadača, odnosno ne učini nešto što bi inače, bilo krivično delo, tada u opšte u krivičnopravnom smislu i ne postoji nužna odbrana, već je to vid faktičke odbrane, bez činjenja nečega što bi inače, bilo krivično delo.

Najvažniji uslov je ipak, kada se radi o segmentu odbrane u okviru krivičnopravnog instituta nužne odbrane, da odbrana mora biti *neophodno potrebna* u odnosu na napad. To znači da ipak *nije sve i bezuslovno dopušteno u odbrani sopstvenog ili tuđeg dobra*. Iako se u našem krivičnom zakonodavstvu kao uslov odbrane formalno ne zahteva odgovarajuća *srazmernost* u odnosu na napad u smislu vrednosti dobra koja se napada i dobra koje se povređuje prilikom

odbrane,[4] u sudskoj praksi se mogu uočiti primeri stava da neka vrsta srazmernosti mora da postoji, jer se smatra da samo ona odbrana koja je u određenoj meri srazmerna napadu, odnosno adekvatna napadu s obzirom na njegovu vrstu, intenzitet i druge kvalitativne i kvantitativne kriterijume, može da se smatra odbranom koja je u konkretnom slučaju bila neophodno potrebna. U teoriji se smatra da svakako postoje određene *socijalno-etičke granice* nužne odbrane, što je posebno upadljivo kada se radi o „situaciji krajnje nesrazmere dobara (Vuković, 2011, str. 431-448).“

Dakle, odbrana mora biti neophodno potrebna u odnosu na konkretan napad. Nužna odbrana nije dozvoljena po svaku cenu, u odnosu na «bilo kakav napad» i bez obzira na sve, što znači da u praksi postoje i određena *socijalno-etička* ograničenja, iako formalno ona kao takva ne egzistiraju u „čistom“ zakonskom tekstu. Neophodnost odbrane podrazumeva potrebu je da se u određenoj razumnoj meri štedi napadačevo dobro, ali tako da to ne ugrozi efikasnost odbrane. Znači, može se napadač na imovinu i lišiti života u nekim okolnostima, na primer, čovek zatekne provalnika i udari ga nekom teškom stolicom po glavi i tako liši života, ali se ne može tek tako lišiti života samo zato što je napao nečiju imovinu, a postojao je alternativni efikasan način odbrane, koji se ne bi sveo na lišavanje čoveka života.

Učiniocu koji je prekoračio granice nužne odbrane kazna se može ublažiti. Da bi se radilo o prekoračenju nužne odbrane, relevantno je samo prekoračenje u vidu tzv. intenzivnog ekscesa, što znači da je učinilac reagovao „preterano“, tako što je preduzeo radnju koja nije bila neophodno potrebna za odbijanje napada, a ukoliko se učinilac „branio“, nakon što je napad već prestao (tzv. ekstenzivni eksces), tada se više ni ne

[4] Inače, u našoj relativno starijoj krivičnopravnoj literaturi se često i *striktno* kao uslov navodila *srazmernost*, iako ni u tada važećem Krivičnom zakonu SFRJ, nije u odredbama koje su se odnosile na nužnu odbranu, kao uslov navođena srazmernost između dobra (nije se ni spominjalo „dobro“, već je korišćena poznata formulacija – „od sebe ili drugog…), koje se odbranom štiti od protivpravnog napada. Uslov srazmernosti se tako na primer, povezano sa zahtevom da odbrana bude „neophodno potrebna,“ izričito spominje u jednom veoma poznatom udžbeniku krivičnog prava, koji je decenijama korišćen za obrazovanje pravnika na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu, što je svakako značajno uticalo i na tadašnju sudsku praksu, čiji su stavovi u velikoj meri „živi“ i danas (Srzentić, Stajić, Lazarević, 2000, str. 143). Uovom poznatom udžbeniku iz doba SFRJ, navodi se: „Da bi odbrana bila neophodno poterebna, mora postojati srazmernost između napada i odbrane, što znači da treba da postoji srazmernost u pogledu vrednosti napadnutog dobra i napadačevog dobra.“

radi o nužnoj odbrani, već postoji konkretno krivično delo. Ako je učinilac prekoračio granice nužne odbrane usled jake razdraženosti ili prepasti izazvane napadom, može se i osloboditi od kazne.

Osnovni elementi krajnje nužde

Za razliku od nužne odbrane koja se ogleda u sukobu *prava* (odbrana) i *neprava* (napad), kod krajnje nužde se radi o koliziji između dva prava (jednog kojem preti *opasnost* i drugog koje se povređuje radi *otklanjanja opasnosti*), kada se krivično zakonodavstvo načelno ne upušta u vrednovanje koje je od ta dva prava/dobra vrednije. Tako je i u onim evropskim krivičnopravnim sistemima, poput nemačkog krivičnog prava, kada se radi o *opravdavajućoj krajnoj nuždi (Rechtfertigender Notstand)*,[5] odnosno krajnjoj nuždi, koja isključuje protivpravnost, a kada se smatra da taj institut proizlazi iz „principa odmeravanja interesa" (Rengier, 2020, str. 181), koji su ugroženi odgovarajućom istovremenom i neskrivljenom opasnošću.

Nije krivično delo ono delo koje je učinjeno u krajnjoj nuždi, a krajnja nužda postoji kad je delo učinjeno radi toga da učinilac otkloni od svog dobra ili dobra drugoga istovremenu neskrivljenu opasnost koja se na drugi način nije mogla otkloniti, a pri tom učinjeno zlo nije veće od zla koje je pretilo. Da bi postojala krajnja nužda moraju se ispoljiti kumulativno određeni uslovi koji se tiču: 1) opasnosti i 2) otklanjanja opasnosti.

Uslovi koji se odnose na *opasnost* su: 1) opasnost mora biti neskrivljena, što znači da nije skrivljeno/protivpravno delo izazvalo lice koje je kasnije takvu opasnost otklanjalo; 2) izvor opasnosti može biti veoma raznovrstan i u obzir dolazi čitav niz faktora čijim delovanjem nastupa opasnost, tako da ona može nastati radnjama čoveka, životinje, ili može nastupiti usled određenih elementarnih nepogoda, više sile, požara, poplave, zemljotresa i sl., a iz ovako široko definisanog izvora opasnosti proizlazi da on može biti i samostalno/nezavisno od čoveka delovanje određenog oblika veštačke inteligencije; 3) opasnost mora biti stvarna, što znači da ona realno mora egzistirati u konkretnim okolnostima, 4) opasnost se može ticati bilo kojeg dobra koje se inače

[5] Nemačko krivično pravo poznaje i drugu vrstu krajnje nužde (*Entschuldigender Notstand*), kada se radi o jednom od osnova koji isključuju krivicu. Tada je ta vrsta krajnje nužde „odkrivljujući", odnosno/izvinjavajući osnov, ali tome sada neće biti poklonjena detaljnija pažnja, jer to već uveliko prevazilazi osnovnu temu ovog rada.

pravom štiti, poput života, tela/telesne nepovredivosti, slobode itd.; kao i 5) opasnost mora biti *istovremena,* što znači da sama istovremenost postoji dok traje opasnost, kao i onda kada ona neposredno predstoji, iz čega proizlazi potom, da se i otklanjanje opasnosti mora/može realizovati samo tokom perioda trajanja opasnosti.

Kada je reč o uslovima koji se tiču *otklanjanja opasnosti*, oni se svode na sledeće uslove: 1) *ultima ratio* uslov – opasnost se na drugi način nije mogla otkloniti, osim radnjom kojom je učinilac otklanjajući opasnost ostvario bitna obeležja određenog krivičnog dela, kao i 2) uslov minimalne ekvivalencije - učinjeno zlo radnjom kojom se otklonila/otklanjala opasnost, ne sme biti veće od zla koje je pretilo nastupanjem opasnosti.

Učiniocu koji je sam izazvao opasnost, ali je to učinio iz nehata, može se kazna ublažiti. Takođe, kazna se može ublažiti i učiniocu koji je prekoračio krajnju nuždu, tako što je izvršenjem krivičnog dela radi otklanjanja opasnosti, proizveo veće zlo od onog koje je usled opasnosti pretilo (intenzivni eksces). Ako je učinilac prekoračio granice krajnje nužde pod naročito olakšavajućim okolnostima može se i osloboditi od kazne. Ukoliko je opasnost prestala, a lice koje je do tada bilo u opasnosti izvršilo krivično delo, tada se radi o tzv. ekstenzivnom ekscesu, kada postoji krivično delo lica koje je „otklanjalo opasnost" onda kada je ona realno već prestala da egzistira. Određene kategorije lica, što se pre svega tiče određenih profesija i službi, poput policajaca, vatrogasaca i sl., za koje je između ostalog, karakteristično i da podrazumevaju izlaganje odgovarajućoj opasnosti u određenim okolnostima, ne mogu se pozivati na otklanjanje opasnosti imanentne njihovoj profesiji/službi, činjenjem dela u krajnjoj nuždi. Stoga, nema krajnje nužde ako je učinilac bio dužan da se izlaže opasnosti koja je pretila.

Nužna odbrana u odnosu na napad korišćenjem određenih oblika veštačke inteligencije

Kao što je već objašnjeno u prethodnom tekstu, fenomen veštačke inteligencije, odnosno njenih različitih oblika, kreiranih/korišćenih sa odgovarajućom kriminalnom svrhom, je kada se radi o krivičnom pravu, primarno od značaja kako sa stanovišta korišćenja određenih vidova veštačke inteligencije kao sredstva izvršenja nekih krivičnih dela, tako i u pogledu celovitog kreiranja „kompletnih" krivičnih dela od strane veštačke inteligencije, što na trenutnom nivou razvoja krivičnog prava,

predstavlja veliki izazov, koji se u jednom svom delu pretežno može rešavati u *de lega ferenda* smislu.

Pored toga, onda kada se veštačka inteligencija koristi u kriminalne svrhe i neki drugi opšti krivičnopravni instituti mogu biti relevantni u slučajevima delovanja nekih oblika veštačke inteligencije. Ovo se posebno tiče dva zakonska osnova isključenja protivpravnosti. To su nužna odbrana i krajnja nužda, u pogledu čega se načelno može rezonovati na temelju opštih pravila krivičnog prava. Stoga, ako bi se neki oblik veštačke inteligencije, koja nije celovita, već zahteva da bude „pod nadzorom čoveka", poput daljinski upravljivog drona, koristio kao sredstvo istovremenog protivpravnog napada, koji realizuje konkretan čovek koji upravlja takvim sredstvom, odnosno koristi ga za sopstveni napad, postojalo bi pravo na nužnu odbranu u odnosu na takav napad, kada bi se primenila i sva ostala opšta krivičnopravna pravila koja se tiču nužne odbrane (Škulić, 2017, str. 33-77).

Međutim, ukoliko bi se radilo (što je za sada, ali verovatno ne još dugo, pretežno u domenu naučne fantastike), o napadu određenog vida veštačke inteligencije, gde bi sam taj oblik veštačke inteligencije koji deluje potpuno autonomno i samostalno (sposoban da sam donosi odluke), bio „napadač", tada se ne bi mogla primeniti pravila iz domena nužne odbrane, jer napadač nije čovek, već bi se takvo delovanje konkretnog oblika veštačke inteligencije, koje predstavlja „napad" u životnom smislu, tretiralo kao opasnost u krivičnopravnom smislu, koja se može otklanjati u skladu sa opštim krivičnopravnim pravilima koja se tiču krajnje nužde.

Ipak, određene dileme vezane za „odbranu" od dronova (koji mogu biti i sa elementima veštačke inteligencije) u kontekstu mogućnosti/nemogućnosti postojanja nužne odbrane kao osnova isključenja protivpravnosti/osnova isključenja postojanja krivičnog dela/odgovornosti za krivično delo, egzistiraju i sada, na šta ukazuje i jedan primer iz novije nemačke sudske prakse, koji se objašnjava u daljem tekstu, povezano sa institutom tzv. defanzivne krajnje nužde u građansko-pravnom smislu, a u kontekstu nepostojanja odgovornosti za štetu nastalu uništenjem/oštećenjem tuđe stvari.

Usmeravanjem drona da leti iznad prostora u kojem drugo lice živi, pri čemu se iz takvog drona snima/fotografiše taj prostor, što se prikazuje na „displeju" operatera, odnosno „daljinskog pilota" takvog drona i eventualno pohranjuje u bazama podataka i sl., predstavlja

nasrtaj na privatnu sferu druge osobe, što se svodi i na postojanje kažnjivosti u smislu § 201a StGB).[6] Ovo je posebno uočljivo, kada je imanje ograđeno i time zaštićeno od neželjenih pogleda, a što sve dron prevazilazi, time što snimanjem iz vazduha povređuje intimu ljudi na imanju. U Nemačkoj je u vezi ovoga došlo i do konkretnog sudskog epiloga, kada je Opštinski sud Riza odlučivao o mogućoj odgovornosti optuženog koji je vazdušnom puškom oborio dron koji je iz vazduha povređivao njegovu privatnost.[7]

U konkretnom slučaju je dron u dužem vremenskom periodu leteo preko imanja optuženog i uznemiravao ga, a nakon što je on verbalno pokušao da utiče da se dron udalji, te u tome nije uspeo, odlučio se da upotrebi vazdušnu pušku, te je iz drugog pokušaja, odnosno drugim hicem, uspeo da obori dron, što je Državno tužilaštvo Drezdena tretiralo kao krivično delo oštećenja tuđe stvari (Schröder, 2023).[8] Međutim, Opštinski sud Riza je optuženog oslobodio, ocenjujući da je on opravdano oborio dron, štiteći svoju privatnost. Naime, svojom radnjom je optuženi umišljajno ostvario biće krivičnog dela oštećenje tuđe stvari, ali konkretna radnja nije bila protivpravna, jer je postojao osnov isključenja protivpravnosti, a to je postupanje u nužnoj odbrani, u skladu sa odredbama § 32 StGB. Ovde u kontekstu odbrane od napada na privatnost, treba imati u vidu i da je prema pravilima nemačkog krivičnog prava koja se tiču nužne odbrane, načelno potrebno da onaj koji se brani, u odbrani upotrebi što je moguće blaže sredstvo u odnosu na konkretan napad, ali nije pri tom, neophodno i postojanje srazmernosti između pravnog dobra koje se brani od protivpravnog napada i pravnog dobra napadača koje se povređuje odbranom (Friester, 2020, str. 182).

Kada se u prethodno opisanom slučaju iz nemačke sudske prakse, koja se ticala „napada dronom na privatnost napadnutog“, radilo o mogućoj građanskoj odgovornosti, ni nje nije bilo u konkretnom slučaju, jer je lice uništavajući dron kao tuđu pokretnu stvar, delovalo na pravom dozvoljen način, a u smislu građanskopravnih odredbi o opravdanosti defanzivne krajnje nužde (*Defensivnotstand*) u skladu sa odredbama § 228 BGB.

---

[6] *Verletzung des höchstpersönlichen Lebensbereichs und von Persönlichkeitsrechten durch Bildaufnahmen*.

[7] Urteil vom 24.4.2019 – 9 Cs 926 Js 3044/19, MMR 2019, 548.

[8] Dostupno na: https://www.anwalt.de/rechtstipps/strafbarkeiten-beim-fliegen-von-drohnen-208650.html. Pristupljeno: 13. april 2026.

Postupanje u krajnjoj nuždi kada opasnost nastaje delovanjem određenih oblika veštačke inteligencije

Kada je određenim oblikom veštačke inteligencije izazvana opasnost po određeno pravom zaštićeno dobro/pravom zaštićeni interes, ona se u skladu sa opštim krivičnopravnim pravilima može otklanjati postupanjem u krajnjoj nuždi. Tako je nezavisno od toga da li se radi o obliku veštačke inteligencije koji je pod kontrolom konkretnog čoveka, ili je u pitanju forma veštačke inteligencije koja deluje samostalno/nezavisno od čoveka.

Radi se dakle o dve situacije nastanka opasnosti delovanjem veštačke inteligencije, a koja se pod opštim uslovima propisanim u Krivičnom zakoniku može otklanjati delovanjem u krajnjoj nuždi:

U prvoj situaciji - kada je sam čovek koji upravlja konkretnim oblikom veštačke inteligencije *izvor opasnosti*, koju taj konkretan čovek prouzrokuje oblikom veštačke inteligencije koja predstavlja samo sredstvo kojim prouzrokuje opasnost, opasnost se može otklanjati i to *alternativno* u dva pravca:

1) bilo delovanjem na sam oblik veštačke inteligencije, koji je sredstvo „u rukama“ čoveka, odnosno pod njegovom kontrolom,

2) bilo delovanjem na samog čoveka, poput osobe koja je operater drona.

Postupanje na jedan od ova dva alternativna načina otklanjanja opasnosti (onda kada je faktički (i) moguća takva alternativa), nije stvar slobodnog izbora onoga ko otklanja opasnost, već bi se po pravilu na čoveka koji izaziva opasnost korišćenjem određenog oblika veštačke inteligencije, moglo delovati, pod *dva kumulativna uslova*:

1) samo ukoliko se opasnost na drugi način nije mogla otkloniti u konkretnom slučaju, kao i

2) ukoliko učinjeno zlo radnjom kojim bi se otklonila/otklanjala opasnost, ne bi bilo veće od zla koje je pretilo nastupanjem opasnosti. Iz ovoga praktično proizlazi da bi se na čoveka koji upravlja oblikom veštačke inteligencije te na takav način prouzrokuje opasnost, moglo delovati radi otklanjanja opasnosti, samo onda ukoliko ne bi bilo moguće da se opasnost otkloni delovanjem na sam oblik veštačke inteligencije, koji konkretan čovek koristi kao sredstvo izazivanja opasnosti.

Kada se radi o drugoj situaciji – kada sam oblik veštačke inteligencije deluje samostalno i nezavisno, bez bilo kakve efektivne kontrole

konkretnog čoveka, kao na primer, kada naoružani vazduhoplovni i besposadni dron sam/samostalno bira cilj i sam „odlučuje“ o delovanju na njega, ili samostalno deluje neka vrsta robota koji je potpuno autonoman (što je još uvek pretežno u domenu futuristike), tada takav oblik veštačke inteligencije predstavlja/može predstavljati sa stanovišta pozitivnog krivičnog prava, sam po sebi opasnost/izvor opasnosti, u odnosu na koga se radi otklanjanja opasnosti, može destruktivno delovati u skladu sa opštim pravilima krivičnog prava koja se tiču krajnje nužde.

NUŽNA ODBRANA I VEŠTAČKA INTELIGENCIJA U KONTEKSTU RELEVANTNIH PRAVILA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA

Stanje rata i oružanog sukoba, samo po sebi isključuje protivpravnost određenih radnji koje su po logici stvari, primarna sadržina rata/oružanog sukoba, a koje bi inače bile radnje krivičnih dela, poput na primer, ubistva, teške telesne povrede itd. U teoriji krivičnog/međunarodnog krvičnog prava se tako ističe i da se može reći „mada to donekle izgleda paradoksalno, da je rat sam po sebi, osnov isključenja protivpravnosti“, jer je „dozvoljeno ubiti neprijatelja ili mu uništavati imovinu, ukoliko je to u skladu sa međunarodnim pravom“ (Stojanović, 2006, str. 158). Nije naravno, ni u ratu sve dozvoljeno, a određene zabrane i mogućnost kažnjavanja/krivičnog sankcionisanja oblika činjenja/nečinjenja koji nisu u skladu sa pravilima međunarodnog prava, proizlaze kako iz samog releventnog segmenta međunarodnog (javnog prava), koje se bavi pitanjima pravila rata/oružanih sukoba, što se potom konkretizuje kroz određene inkriminacije, poput ratnih zločina, kako u nacionalnom krivičnom pravu, tako i u međunarodnom krivičnom pravu. Stoga i međunarodno krivično pravo slično kao i nacionalna krivična prava, poznaje i određene osnove isključenja protivpravnosti/krivice, što se u Rimskom statutu sintetički (bez podele na osnove isključenja protivpravnosti i osnove isključenja krivice), smatra osnovima isključenja krivične odgovornosti.

Dakle, ranjavanje i ubijanje neprijatelja je u suštini jedan od primarnih neposrednih ciljeva oružanog dejstva u ratu, zahvaljujući čemu se teži ostvarenju drugih osnovnih ratnih ciljeva, poput odbrane/osvajanja određene teritorije i sl. Naravno, takav cilj, kao i niz drugih neposrednih ratnih ciljeva, od kojih se neki odnose na uništavanje imovine neprijatelja, sredstava za proizvodnju, zaliha i sl, ostvaruju se radnjama koje već zbog toga što se vrše u ratu, nisu protivpravne, te kao takve, ne predstavljaju

radnje krivičnih dela. Međutim, to je tako samo ukoliko se takve radnje, kojima se praktično ispoljava suština rata, preduzimaju u skladu sa međunarodnim ratnim i humanitarnim pravom, a u suprotnom, one predstavljaju radnje kojima se čine određena krivična dela, poput ratnih zločina, kao tipičnih međunarodnih krivičnih dela. To znači da ni u ratu nije sve dozvoljeno. Postoje određena ograničenja propisana međunarodnim ratnim pravom. Ipak i tada, kada se u ratu ili oružanom sukobu kršenjem međunarodnog prava, čine određena međunarodna krivična dela, postoje određeni osnovi koji mogu isključiti protivpravnost radnje kojom se inače, krši međunarodno ratno pravo. Tu spada i nužna odbrana, koja predstavlja tipičan krivičnopravni osnov isključenja protivpravnosti, što se u krajnjoj liniji svodi na isključenje postojanja krivičnog dela. Iako to donekle zvuči paradoksalno, jer rat i oružani sukobi podrazumevaju radnje koje su vrste „napada i odbrane“, a često se i po pravilu, u ratu „smenjuju napad i odbrana“ jedne i druge zaraćene strane, nužna odbrana je moguća i u ratu, odnosno u oružanom sukobu. Kao i u pogledu ostalih osnova isključenja postojanja krivičnog dela i nužna odbrana se u Rimskom statutu označava kao osnov isključenja krivične odgovornosti.

Kada je reč o međunarodnom javnom pravu, smatra se da je pravo na (samo)odbranu jedno od osnovnih prava suverene države, a čak stariji autori (samo)odbranu države definišu i kao jednu od njenih „svetih dužnosti“. Rukovođena takvim tradicionalnim shvatanjem u međunarodnom javnom pravu, ni teorija međunarodnog krivičnog prava, dugo nije smatrala da je nužna odbrana relevantna kada se radi o međunarodnim krivičnim delima, kao mogući osnov isključenja protivpravnosti takvog dela, onda kada ga učini pojedinac, odnosno fizičko lice. Do suštinskih promena u odnosu na prihvatanje nužne odbrane kao instituta koji isključuje krivičnu odgovornost, što se u stvari, svodi na isključenje krivičnog dela iz nadležnost Međunarodnog krivičnog suda, dolazi sa stupanjem na snagu Rimskog statuta.

U Rimskom statutu je u članu 31. stav 1. (c), propisano da nije krivično odgovorno lice koje je učinilo krivično delo iz nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda, tako što je postupalo razumno, kako bi sebe ili drugo lice, a u slučaju ratnih zločina i imovinu koja je od suštinskog značaja za opstanak njega ili drugog lica, ili koja je neophodna za izvršenje vojnog zadatka, odbranilo od neposredne i protivpravne upotrebe sile, na način koji je srazmeran stepenu opasnosti za to lice, drugo lice ili zaštićenu imovinu. Druga „pravna

dobra“, odnosno pravom zaštićena dobra, poput slobode, prava svojine, nisu „podobna da se brane“ prema pravilima rimskog statuta koja se tiču instituta nužne odbrane (Satzger, 2018, str. 387). Ovo limitiranje dobara koja se mogu „braniti“ (život i telo, kao i imovina kada se radi o ratnim zločinima i pod posebnim uslovima), je logično i zasniva se ne prirodi samog rata/oružanog sukoba. Pored ove osnovne definicije, u Rimskom statutu se posebno precizira i da okolnost da je lice bilo uključeno u odbrambenu operaciju oružanih snaga, sama po sebi ne predstavlja osnov isključenja krivične odgovornosti u smislu osnove odredbe Statuta koja se odnosi na nužnu odbranu.

Načelna pravila koja se tiču nužne odbrane u međunarodnom krivičnopravnom smislu, bi važila i kada se radi o određenim specifičnim vrstama ratova, poput „rata u informatičkom prostoru“ („Cyber-war“), kada se napadom na informatičke sisteme („interno u okviru računarske mreže“), može prouzrokovati realna, tj. „fizički postojeća šteta“, koja čak može biti ispoljena i u veoma opasnim vidovima „na primer, u vidu manipulacije nuklearnom elektranom ili u odnosu na branu“ (Schönke, Schröder, 2019, str. 623).

Nužna odbrana je u Rimskom statutu definisana prilično široko, tako da se može odnositi na: 1) određena lica i 2) određenu imovinu. Širok je krug lica koja se mogu braniti u sklopu instituta nužne odbrane u Rimskom statutu. To mogu biti kako lice koje se neposredno brani, odnosno koje preduzima odgovarajuće odbrambene radnje, kada se radi o samoodbrani, tako i bilo koja druga lica. Tada se radi o napadu na život ili telo ljudi prema kojima je napad usmeren. Nužna odbrana je moguća i u odnosu na imovinu, ali samo *dodatno uslovljeno,* što znači ne u pogledu bilo koje imovine, već jedino kada se radi o imovini koja je od suštinskog značaja za opstanak lica koje se brani ili drugog lica ili je napad usmeren na imovinu koja je neophodna za izvršenje vojnog zadatka (Škulić, 2024d, str. 204). Pored toga, odbrana imovine je moguće samo kada se radi o ratnim zločinima. U Rimskom statutu se ne postavljaju posebni uslovi koji se specifično odnose na subjektivni element nužne odbrane, što znači da nema nekih posebno formulisanih uslova koji se tiču svesti i volje lica koje postupa u nužnoj odbrani, tako što bi se zahtevalo da on mora imati i „specifičnu odbrambenu volju“, ali se u delu teorije ipak ističe da je u kontekstu opštih krivičnopravnih pravila, neophodno da lice koje se brani, mora biti bar svesno da postupa u nužnoj odbrani (Safferling, 2011, str. 114), a što ne treba poistovećivati sa uslovom delovanja uz obavezno

postojanje odbrambene volje. Obrnuto, postoji i teorijski stav da lice koje postupa u nužnoj odbrani, svakako mora imati odbrambenu volju, što iako se sama odbrambena volja ne spominje striktno u Rimskom statutu (31. stav 1. (c), proizlazi iz jezičke formulacije u definisanju nužne odbrane u Statutu (*kako bi… da bi*),[9] kojom se odbrambene radnje logički i funkcionalno povezuju sa odbijanjem napada (Satzger, 2018, str. 182). U stvari, moglo bi se smatrati da samim tim što je lice svesno da postoji odgovarajući napad u odnosu na koji ono preduzima odbrambene radnje, on svakako ima i volju da se brani od takvog napada, bez obzira što se odbrambena volja sama po sebi, i kao neki poseban uslov za postojanje nužne odbrane, odnosno delovanje u nužnoj odbrani, formalno ne spominje u odredbama Rimskog statuta.

Nužna odbrana može formalno postojati kao osnov isključenja krivične odgovornosti, kada se radi o bilo kojem međunarodnom krivičnom delu koje spada u nadležnost Međunarodnog krivičnog suda, (osim kada se brani imovina, gde se nužna odbrana limitira samo na slučajeve ratnih zločina), ali je ona ipak izrazito tipična za ratne zločine. U stvari, bez obzira što se u Statutu formalno nužna odbrana definiše kao osnov isključenja krivične odgovornosti koji se odnosi na bilo koje međunarodno krivično delo iz nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda, uz limitiranje na ratne zločine kada se radi o odbrani imovine, čini se da je nužna odbrana ipak, jedino ili bar po pravilu, moguća samo kada se radi o ratnim zločinima. Naime, potpuno je načelno nezamislivo da se nužna odbrana odnosi na genocid, naročito s obzirom na genocidnu nameru koja kao dodatni subjektivni element izrazito specifičnog karaktera, mora postojati kod ovog krivičnog dela. Takođe, veoma teško bi bilo zamisliti i nužnu odbranu koja bi se realizovala radnjama koje su inače zločin protiv čovečnosti, jer se ovo međunarodno krivično delo, koje se sastoji u velikom broju opciono propisanih radnji izvršenja, može realizovati jedino kada se neka od tih brojnih mogućih radnji izvršenja vrši u sklopu šireg ili sistematskog napada protiv civilnog stanovništva, tj. kao deo takvog šireg/sistematskog napada, iz čega proizlazi da bi u ovom slučaju praktično bilo nemoguće ispuniti uslov srazmernosti.

Veoma je kontroverzno pitanje nužne odbrane koja bi se sastojala u agresiji, odnosno zločinu protiv mira. To bi se svelo na tzv. preventivni rat,

[9] Citirani autor koji piše na nemačkom, ovde koristi formulaciju na nemačkom jeziku – „um … zu verteidigen“, što odgovara srpskom „da bi odbranio“ ili na engleskom „in order to defence“.

koji i inače, ima prilično lošu istorijsku reputaciju, uz niz primera zloupotreba, a i tada bi po pravilu, veoma teško moglo da se smatra da se takva „odbrana“ realizuje razumnim postupanjem, kao i da je srazmerna, pa bi stoga, trebalo poći od toga da načelno nije moguće izvršiti agresiju, koja ne bi bila protivpravna, jer bi se smatrala nužnom odbranom. Pored toga, ako bi se i prihvatilo pravo na odbranu od predstojeće agresije, agresijom koju u vidu „preventivnog“ započinjanja rata, napadom na potencijalnog agresora, vrši država kojoj je neposredno pretila agresija, tu bi se radilo o pravu države na odbranu (Škulić, 2022). To je već materija međunarodnog javnog prava, dok se međunarodno krivično pravo, a to se tiče i instituta nužne odbrane, odnosi na pojedince i moguću individualnu i subjektivnu odgovornost fizičkih lica za međunarodna krivična dela. I obrnuto, međunarodno krivično pravo definiše takođe i postojanje osnova, poput nužne odbrane, koji pod određenim uslovima isključuju postojanje krivičnog dela fizičkog lica.

Nužna odbrana propisana odredbama Rimskog statuta, kao što je to tipično i inače za taj institut u većini nacionalnih krivičnopravnih sistema, može se u normativnom smislu razložiti na dva osnovna elementa. To su: 1) napad i 2) odbranu od napada. Kako napad, tako i odbrana, moraju ispuniti određene uslove koji moraju postojati kumulativno. U stvari, u Rimskom statutu se ni ne govori o *napadu*, već o „protivpravnoj upotrebi sile“, ali kako se u odnosu na takvu silu, utvrđuje *legitimno pravo odbrane*, može se smatrati da se pod izrazom „sila“, praktično podrazumeva napad, a i inače, nezamislivo je u logičkom smislu da postoji odbrana, ukoliko ne postoji i napad u odnosu na koji se takva odbrana realizuje. Dakle, to su korelativni pojmovi – bez napada, ne može biti ni odbrane.

Uslovi napada kod nužne odbrane u Rimskom statutu su: 1) napad mora biti neposredan, što znači da je on ili već otpočeo ili neposredno predstoji (Satzger, 2018, str. 182), 2) napad se usmerava na lica (bilo ono koje se brani, bilo druga lica), a to podrazumeva napad na život ili telo ljudi, ili na imovinu, što je moguće isključivo kod ratnog zločina i samo pod uslovom da je takva imovina od suštinskog značaja za opstanak lica koje se brani ili opstanak drugog lica ili ako je to imovina koja je neophodna za izvršenje vojnog zadatka, kao i 3) napad mora biti protivpravan.

Uslovi odbrane kod nužne odbrane u Rimskom statutu su: 1) odbrana se mora sastojati u razumnom postupanju lica koje odbranu realizuje, 2) odbrana mora biti proporcionalna, što znači da je neophodno da se

ostvaruje na način koji je srazmeran stepenu opasnosti za: a) lice koje preduzima odbrambene radnje, b) drugo lice ili c) zaštićenu imovinu, kao i 3) odbranom se ostvaruju obeležja određenog međunarodnog krivičnog dela, koje neće postojati, ako su ispunjeni uslovi za nužnu odbranu, jer je tada isključena protivpravnost takvog dela. Onaj ko se brani mora biti u „položaju koji omogućava nužnu odbranu“ (*Notwehrlage*), a što pre svega, znači da je izložen imanentnom i protivpravnom napadu (Ambos, 2018, str. 217).

Ako lice koje preduzima radnju kojom vrši međunarodno krivično delo, smatrajući da tako sebe, drugo lice ili imovinu pod određenim uslovima, brani od neposrednog protivpravnog napada, ima pogrešnu svest da postoji napad u odnosu na koji ima pravo da se brani, a u stvarnosti nema takvog napada, tada se radi o putativnoj nužnoj odbrani, što bi se i kada je reč o Rimskom statutu (iako se to pitanje u njegovim odredbama ne spominje u izričitom smislu), moglo/trebalo rešavati prema njegovim pravilima koja se odnose na stvarnu zabludu.

Iz pravila međunarodnog javnog prava koje podrazumeva da država ima pravo na (samo)odbranu kao što je to na primer, odbrambeni rat u odnosu na agresiju, proizišlo je i pravilo u Rimskom statutu, koje propisuje da nije relevantna za ocenu ispunjenosti/neispunjenosti uslova za postojanje nužne odbrane, činjenica učestvovanja konkretnog lica u odbrambenim ili napadačkim operacijama. U obe situacije, nezavisno od toga da li je konkretna osoba deo napadačkih ili odbrambenih operacija, moguća je nužna odbrana, onda kada su za to ispunjeni potrebni uslovi, propisani u Rimskom statutu. Pored toga, i inače je notorno da rat podrazumeva oružane operacije, koje su i suština rata, a one se po svom karakteru dele na dve osnovne vrste, te mogu biti ofanzivne, koje podrazumevaju napadačke aktivnosti i defanzivne, koje se svode na odbrambene aktivnosti, te se mogu i kombinovati kao ofanzivno/defanzivne operacije, a to što je lice bilo uključeno u odbrambenu operaciju oružanih snaga, samo po sebi ne predstavlja nužnu odbranu, koja može postojati samo onda kada nezavisno od toga da li je onaj koji se brani učesnik ofanzivne ili defanzivne operacije, postoje svi u Rimskom statutu propisani uslovi koji se odnose na napad i odbranu kao osnovne elemente instituta nužne odbrane.

Po logici stvari, kako se u aktuelnim ratovima/oružanim sukobima, sve više koriste raznovrsni oblici militarizovane veštačke inteligencije, gde su posebno tipični dronovi/besposadne letilice, a što će po svemu sudeći, doživeti već u bliskoj budućnosti i daleko veću ekspanziju, kada

se realno može očekivati široka upotreba i potpuno autonomnih i samostalno delujućih militarizovanih vidova veštačke inteligencije, iz takve upotrebe veštačke inteligencije kao vida *napada*, proizlazi i mogućnost/pravo *odbrane.*

Specifični oblici veštačke inteligencije, poput samoupravljvih dronova, sposobnih i za samostalno odlučivanje, prema odgovarajućem obrascu, što uključuje sposobnost automatskog i samostalnog biranja ciljeva na bojištu, samostalnog izbora korišćenja ubojnih sredstava na raspolaganju takvom obliku veštačke inteligencije, koji može biti i „samoubilačkog" karaktera, odnosno predstavljati svojevrsni „lutajući", „šunjajući", ili samostalno delujući projektil, predstavljaju veliki izazov za savremeno krivično pravo, čije norme sada ne „pokrivaju" neke od situacija koje mogu da nastanu već u veoma bliskoj budućnosti, kada se radi o militarizovanih oblicima veštačke inteligencije.

Ti izazovi koji se pred međunarodno krivično pravo postavljaju zbog rapidnog razvoja nauke, tehnike i tehnologije, što ima svoje reperkusije i u domenu razvoja i primene novih načina i sredstava oružane borbe, tiču se i instituta nužne odbrane u međunarodno-krivičnopravnom smislu, a pre svega, sa stanovišta pravila sadržanih u Rimskom statutu. Pored toga, ovo zahteva i odgovarajući *de lege ferenda* pristup, slično kao što se to tiče i mogućnosti da se u odnosu na krivična dela učinjena od strane samostalnih/samostalno odlučujućih oblika militarizovane veštačke inteligencije, primeni prošireni koncept komandne odgovornosti.

Buduće krivičnopravno reagovanje u normativnom smislu na nove načine i vidove upotrebe određenih vidova militarizovane veštačke inteligencije u ratu/oružanom sukobu (na kopnu/vodama/vazduhu/ kosmosu), će verovatno morati da se ispolji u relevantnom (pro)širenju nekih i sada postojećih krivičnopravnih pravila. Ovo će se u suštini primarno svoditi na propisivanje mogućnosti da se pod određeni uslovima, ne samo čovek, već i odgovarajući samostalno delujući/odlučujući oblik militarizovane veštačke inteligencije, može smatrati napadačem u kontekstu instituta nužne odbrane, a što onda podrazumeva i pravo na odbranu od takvog napada pod određenim pravom propisanim uslovima. Dok se eventualno na takav način, ne redefiniše nužna odbrana u međunarodno-krivičnopravnom smislu, a pre svega, sa stanovišta pravila sadržanih u Rimskom statutu, napad realizovanog od potpuno samostalno delujućeg i samostalno odlučujućeg oblika militarizovane veštačke inteligencije, bi se mogao tretirati jedino

kao *opasnost* u kontekstu pravila koja se odnose na krajnju nuždu, kao osnov isključenja protivpravnosti/krivične odgovornosti, što podrazumeva da se pod određenim uslovima, takva opasnost može otklanjati.

ZAKLJUČAK

I kada se radi o pojavi veštačke inteligencije, može se uočiti da je život uobičajeno „inventivniji“ od prava. Pravo najčešće „kaska“ manje ili više, za nekim situacijama koje realno nastaju u životu, zahvaljujući brzom napretku tehnike i tehnologije. To se nekada tiče i krivičnog prava. Stoga se o nekim aspektima krivičnopravne reakcije na neke oblike veštačke inteligencije koja bi se potencijalno koristila u kriminalne svrhe, sada pretežno može razmišljati u jednom *de lege ferenda* smislu.

Veštačka inteligencija se očigledno ubrzano, pa možda i rapidno, razvija u raznovrsnim oblastima života. Postoje ozbiljni nagoveštaji da će u čitavom nizu životnih situacija, početi da se pojavljuju objekti/subjekti veštačke inteligencije, počev od potpuno autonomnih automobila, do „robota – kućnih pomoćnica“, „robota – voditelja TV emisija“, pa naravno i do „robota – vojnika“, „robota – policajaca“ itd. Čitav je niz legalnih i legitimnih načina i oblika upotrebe veštačke inteligencije, nekada i u cilju efikasnog suzbijanja kriminaliteta, Međutim, postoji naravno i ovde jedna „druga strana“, pa stoga, ni korišćenje veštačke inteligencije u kriminalne svrhe nije više pitanje neke daleke i neizvesne budućnosti, već se ono i danas uočava u brojnim oblastima, a sasvim je izvesno da će se veštačke inteligencija još daleko više koristiti u kriminalne svrhe (i) u (već) bliskoj budućnosti.

Danas je veoma tipično i korišćenje raznovrsnih oblika militarizovane veštačke inteligencije u aktuelnim ratovima i oružanim sukobima. Ljudi su nažalost, veoma inventivni i inače, kada se radi o sredstvima destrukcije. To je posebno očigledno u savremenom svetu, koji se po svemu sudeći, imanentno odlikuje velikim razvojem nauke, tehnike i tehnologije, a tradicionalno se takav razvoj primarno uočava u sferi naoružanja i uopšte, sredstava vođenja oružane borbe. Razvoj tehnike/tehnologije najčešće nije korelativan razvoju etike i morala, ali i relevantne pravne regulative u mnogim oblastima, a naročito kada se radi o ratu/oružanim sukobima.

Posebno je interesantno pitanje upotrebe veštačke inteligencije kako u aktuelnim ratovima/oružanim sukobima, tako naročito i u odnosu na buduće ratove i oružane sukobe, ali i u brojnim normalnim i uobičajenim

životnim okolnostima u miru. Kako su danas u svetlu nekoliko poslednjih ratova/oružanih sukoba, a posebno vezano za veliki aktuelni rat između Rusije i Ukrajine, kada su ogromnu ekspanziju doživele razne varijante besposadnih letilica, koje već uveliko rutinski upotrebljavaju obe zaraćene strane. Takva sredstva se široko koriste i u aktuelnom ratu na Bliskom Istoku, od strane svih aktera tog rata. Inače, ova borbena sredstva su izuzetno interesantna za razne vidove analiza, pa i sa stanovišta krivičnog prava.

Kako se već nagoveštava (a verovatno je razvoj takvih sredstava uveliko u toku), rutinsko korišćenje i raznovrsnih usavršenih oblika militarizovane veštačke inteligencije, poput potpuno autonomnih dronova, koji mogu da se koriste na kopnu, moru, drugim vrstama vodenih površina, vazduhu, pa i u kosmosu, neophodno je i da se u odnosu na to pitanje reše određeni krivičnopravni problemi, koji se posebno tiču oblika i osnova odgovornosti za međunarodna krivična dela, a pre sveta ratne zločine, proizišle iz dejstva takvih vrsta borbenih sredstava. U tom pogledu se samo donekle mogu primeniti već postojeća krivičnopravna pravila i to samo na osnovu jednog relativno širokog, ali ipak legitimnog tumačenja, ali bi u odnosu na neke aspekte delovanja dronova kao oblika veštačke inteligencije u ratu/oružanom sukobu (a isto u osnovi važi i za druge vrste veštačke inteligencije u službi rata/oružanog sukoba, poput na primer, „robota – vojnika“ i sl.), trebalo propisati i neka specifična i posebna krivičnopravna pravila, koja bi u osnovu bila relativno slična nekim aspektima i sada postojeće/važeće koncepcije komandne odgovornosti.

Čini se da kada je reč o korišćenju militarizovanih oblika veštačke inteligencije, što se tiče i takve vrste vazduhoplovnih dronova, ima prostora za razmišljanje u *de lege ferenda* smislu, koji se tiče mogućeg proširenja koncepta komande odgovornosti i u odnosu na delovanje oblika militarizovane veštačke inteligencije, poput potpuno autonomnih dronova, pa i tzv. „robota-vojnika“, što je još uvek u domenu futuristike.

Konačno, nije izvesno da li će i kada veštačka inteligencija toliko postati slična ljudima da će se teško/otežano razlikovati ljudsko razmišljanje i rezonovanje „mašine“. To je još uvek veliko pitanje, ali je već sada sasvim jasno da će vrlo brzo raznovrsni oblici autonomne veštačke inteligencije naći svoje mesto i u našem svakodnevnom životu, kao i da će neki njihovi oblici, (pro)naći svoju destruktivnu primenu i u ratovima i oružani sukobima, što sve pred pravo uopšte, ali posebno pred krivično pravo postavlja velike izazove.

Kada je reč o osnovnim krivičnopravnim konsekvencama korišćenja raznovrsnih oblika veštačke inteligencije u normalnim životnim okolnostima, tj. mimo rata/oružanog sukoba, određeni oblici veštačke inteligencije mogu biti pre svega, sredstvo izvršenja određenih krivičnih dela ili mogu da budu element načina izvršenja nekih krivičnih dela, a pored toga, takva sredstva mogu da se koriste i za pripremanje određenih krivičnih dela, što je načelno kažnjivo samo kada se radi o određenim vrstama krivičnih dela, poput terorizma. Ovo samo po sebi, ne predstavlja neki (pre)veliki krivičnopravni problem, jer je tada, određeni vid veštačke inteligencije „samo" oruđe ili „puko" sredstvo izvršenja krivičnog dela, kojim se koristi konkretan čovek kao učinilac, koji takvo sredstvo upotrebljava na odgovarajući način.

Samo po sebi korišćenje nekih oblika veštačke inteligencije, poput autonomnih letilica/vozila, može biti i posebno krivično delo, onda kada se takvim sredstvom izvršava pre svega, krivično delo izazivanja opšte opasnosti, što je naravno, po logici stvari, moguće i realno samo kada se ne radi o ratu/oružanom sukobu, već se radi o normalnim životnim okolnostima. Kada se radi o koncepciji posrednog izvršilaštva, čini se ona u osnovi nije sasvim adekvatna u ovom pogledu, jer je teško i u suštini dubiozno tretirati bilo koju „mašinu", pa i oblik veštačke inteligencije, kao neposrednog izvršioca, dok se čini da koncept komande odgovornosti koji bi se proširio i na militarizovane oblike veštačke inteligencija, ima više rezona, ali naravno, za sada samo u *de lege ferenda* smislu.

Upotreba nekih oblika veštačke inteligencije koji se koriste kao puko sredstvo/oruđe/oružje napadača koji je čovek, ne predstavlja neki poseban izazov u kontekstu postojećih krivičnopravnih pravila koja se tiču nužne odbrane. Međutim, kada se radi o potpuno samostalnom delovanju oblika veštačke inteligencije u funkciji napada, tada ne bi postojala mogućnost nužne odbrane, jer „napadač" nije čovek, već bi se u toj situaciji, a pod određenim uslovima, mogla primeniti pravila iz domena krajnje nužde, kada bi se „napad" nekog oblika veštačke inteligencije, mogao tretirati kao opasnost u odnosu na koju postoji pravo na njeno otklanjanje, onda kada su ispunjeni potrebni zakonski uslovi.

Konačno, ukoliko bi se razvila posebna koncepcija odgovornosti određenih potpuno samostalno i autonomno delujućih oblika veštačke inteligencije kao učinilaca krivičnih dela, a to bi pre svega, bilo aktuelno kada se radi o korišćenju takvih formi veštačke inteligencije u ratu/oružanom sukobu, tada bi proširivanje koncepta komandne

odgovornosti i na takve situacije, konsekventno omogućilo i da se u konkretnim situacijama „napad“ od strane takvih oblika veštačke inteligencije tretira kao napad u odnosu na koji je pod određenim uslovima, moguća/dozvoljena i nužna odbrana. Tada bi dakle, nužna odbrana bila moguća ne samo u pogledu delovanja protiv veštačke inteligencije pod kontrolom čoveka, kada je ona puko sredstvo izvršenja krivičnog dela konkretnog čoveka koji je napadač (što je i sada moguće u kontekstu važećih pravila krivičnog prava), već bi nužna odbrana (sada samo u *de lege ferenda* domenu), bila moguća i protiv samih oblika veštačke inteligencije, koji deluju kao potpuno autonomni/samostalni i „samomisleći“/“samoodlučujući napadači.

LITERATURA

Ambos, K. (2018) Internationales Strafrecht – Strafanwendungsrecht, Völkerstrafrecht, Europäisches Strafrecht, Rechtshilfe. München: C.H.Beck.

Babić, M. i Marković, I. (2013) Krivično pravo – opšti dio. 4. izmenjeno izdanje. Banja Luka: Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci.

Babić, M. *i sar.*, (2005) Komentar krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini. knjiga I. Sarajevo: Savet Veća Evrope.

Bačić, F. *i sar.*, (1986) Komentar Krivičnog zakona SFRJ. Beograd: Savremena administracija.

Bajović, V. (2022) ‘EncroChat i Sky ECC komunikacija kao dokaz u krivičnom postupku’, Crimen, 13(2), 154-179. https://doi.org/10.5937/crimen2202154B

Čubinski, M. (1934) Naučni i praktični komentar Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije od 1929. godine. Beograd: Geca Kon.

Friester, H. (2020) Strafrecht – Allgemeiner Teil. 9. Auflage. München: C.H.Beck.

Gleß, S. i Weigend, T. (2015) ‘Inteligentni agenti i krivično pravo’. Crimen, 6(1), 3-26.

Heine, G. (2003) ‘Comparative Analysis’, in: Heine, G., Huber, B. and Rose T. O. (eds.), Private Comercial Bribery – A Comparison of National and Supranational Legal Structures. Freiburg im Br: Edition iuscrim.

Kühl, K. (2002) Strafrecht – Allgemeiner Teil. 4. Auflagre. München: Verlag Franz Vahlen.

Kühl, K. und Heger, M. (2019) Strafgesetzbuch – Kommentar. 29. neu bearbeitete Auflage. München: C.H.Beck.

McAlhone C. and Huxley-Binns R. (2010) Criminal Law – the Fundamentals. Second Edition. London: Sweet & Maxwell and Thomson-Reuters.

Miljuš, I. (2024) 'Algoritmi za ocenu rizika sa elementima veštačke inteligencije u krivičnom postupku', 37. susreti Kopaoničke škole prirodnog prava – Slobodan Perović: „Pravo na pravdu – izazovi savremenog doba", Tom I, Kopaonik, 13–17. decembar, 2024. Beograd: Kopaonička škola prirodnog prava – Slobodan Perović, 445-466.

Rengier, R. (2020) Strafrecht – Allgemeiner Teil. 12. Auflage. München: C.H.Beck.

Roxin, C. und Schünemann, B. (2017) Strafverfahrensrecht. 29. Auflage. München: Verlag C.H.Beck.

Safferling, C. (2011) Internationales Strafrecht – Strafanwendungsrecht, Völkerstrafrecht, Europäisches Strafrecht. Heidelberg: Springer Verlag.

Satzger, H. (2018) Internationales und Europäisches Strafrecht – Strafanwendugsrecht, Europäisches Straf- und Strafverfahrensrecht, Völkerstrafrecht. 8. Auflage. Baden: Nomos.

Schönke, A. und Schröder, H. (2019) Strafgesetzbuch – Kommentar. 30. neu bearbeitete Auflage. München: C.H.Beck.

Srzentić, N., Stajić, A. i Lazarević, Lj. (2000) Krivično pravo – opšti deo. Beograd: Savremena administracija.

Stojanović, Z. (2006) Osnovi isključenja krivičnog dela u međunarodnom krivičnom pravu, u: Lopičić, Đ. (ur.), Međunarodno krivično pravo. Beograd: Službeni glasnik, 157-166.

Stojanović, Z. (2008) Krivično pravo. Podgorica: CID.

Stojanović, Z. (2024) Krivično pravo – opšti deo. 29. izdanje. Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

Stojanović, Z. (2025) Komentar Krivičnog zakonika. 15. izmenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: Službeni glasnik.

Škulić, M (1999) 'Lišenje slobode od strane građana'. Arhiv za pravne i društvene nauke, 3, 277-302.

Škulić, M. (2017) 'Anglosaksonska doktrina „odbrane zamka" u krivičnom pravu SAD i njene moguće refleksije na nužnu odbranu u srpskom krivičnom zakonodavstvu', u: Ignjatović, Đ. (ur.), Kaznena reakcija u Srbiji. Deo VII. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 33-77.

Škulić, M. (2019). Krivična dela protiv polne slobode. Beograd: Službeni glasnik.

Škulić, M. (2022) Međunarodno krivično pravo – prostorno važenje krivičnog prava, krivično pravo međunarodnog porekla, međarodna krivičnopravna pomoć, začeci krivičnog prava EU. Beograd: Službeni glasnik.

Škulić, M. (2023) 'Upotreba besposadnih letilica/dronova u ratu/oružanom sukobu – analiza sa stanovišta međunarodnog krivičnog prava', međunarodna naučna konferencija „Raskršća međunarodnog krivičnog i krivičnog prava – reforma pravosudnih zakona Republike Srbije", zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije, Palić, 16–19. jun 2023. Palić: Udruženje za međunarodno krivično pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

Škulić, M. (2024a) 'Dokazni značaj informacija iz komunikacije ostvarene aplikacijama/modifikovanim uređajima za kriptovanje kao što su Sky ECC i EnchroChat'. Crimen, 15(1), 3-55. https://doi.org/10.5937/crimen 2401003S

Škulić, M. (2024b) Kriminalistika. 2. izmenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

Škulić, M. (2024c) Krivičnopravni aspekti forenzičkog računovodstva. Beograd: Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu.

Škulić, M. (2024d) Međunarodno krivično pravo. 2. izmenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

Škulić, M. (2025a) 'Osnovne krivičnopravne konsekvence korišćenja veštačke inteligencije u kriminalne svrhe', međunarodna naučna konferencija „Izazovi i perspektive krivičnog zakonodavstva i pravosuđa", Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić", br. 8. Mostar: Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić", 19-39.

Škulić, M. (2025b) 'Veštačka inteligencija u funkciji ekspertiza i kao predmet veštačenja u krivičnom postupku', nacionalni naučni skup „Veštačenja u kaznenim postupcima", zbornik radova sa nacionalnog naučnog skupa, Palić, 12–13. jun 2025. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 9-43.

Škulić, M. (2025c) Krivično procesno pravo. 15. izdanje. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

Škulić, M. (2026) Komentar Zakonika o krivičnom postupku – kriminalistika i dokazno pravo. Beograd: Službeni glasnik.

Škulić, M. i Buha, M. (2024) Krivično procesno pravo – opšti dio. Banja Luka: Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci.

Vuković, I. (2011) 'Isprovocirani napadi i druga ograničenja nužne odbrane', u: Ignjatović, Đ. (ur.), Kaznena reakcija u Srbiji. Deo I. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 193-209.

Vuković, I. (2011) 'O socijalno-etičkim granicama nužne odbrane uopšte i situacije krajnje nesrazmere dobara', međunarodna naučna konferencija „Pravni sistem i društvena kriza", zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije, sveska 2, Kosovska Mitrovica, 431-448.

Wessels, J. und Beulke, W. (2003) Strafrecht – Allgemeiner Teil – die Straftat und Ihr Aufbau. 33., neu bearbeitete Auflage. Heidelberg: C.F.Müller Verlag.

Sudska praksa

Amtsgericht Riesa, Urteil vom 24.4.2019 – 9 Cs 926 Js 3044/19, MMR 2019.

Internet izvori

Schröder, S. (2023) *Strafbarkeiten beim Fliegen von Drohnen*. Dostupno na: https://www.anwalt.de/rechtstipps/strafbarkeiten-beim-fliegen-von-drohnen-208650.html. (Pristupljeno: 13. april 2026)

Milan ŠKULIĆ*

FORMS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A FORM OF ATTACK/DANGER IN CASE OF NECESSARY DEFENSE/ EXTREME NECESSITY AND THE RIGHT TO DEFEND/REMOVE DANGER

The paper points out that there are numerous examples of the use of various forms of artificial intelligence for legitimate social purposes, sometimes for purposes related to the application of criminal law, but also for the purpose of discovering, clarifying and proving criminal acts. However, in addition to the fact that certain forms of artificial intelligence are used for legitimate criminal procedural/criminalistics purposes, there

* PhD, Full professor at the Faculty of Law, University of Belgrade, https://orcid.org/0000-0002-4515-1852. E-mail: skulic@ius.bg.ac.rs

are also completely reversed situations, so numerous criminal offences, such as those in the sphere of computer crime, but also a whole series of so-called classic criminal acts, can be carried out (i) using artificial intelligence. Certain forms of artificial intelligence can be a means of committing a series of criminal offences or part of their modus operandi, and in a futuristic sense, which is apparently no longer a matter of some distant future (if it has not already become a reality, especially when it comes to certain militarized forms of artificial intelligence), certain forms of artificial intelligence could also appear as perpetrators of criminal offences, which at the current level of criminal law development does not allow for an adequate criminal law response, and they are such considerations still in the *de lege ferenda* domain.

The basic criminal law-relevant forms of using artificial intelligence for criminal purposes are the use of artificial intelligence as a means of committing a criminal offense, which includes the use of artificial intelligence as a segment of the *modus operandi* of certain criminal offenses, as well as the perpetration of a criminal offense, i.e. an act that is illegal and prescribed by law as a criminal offense, by a certain form of artificial intelligence, which at the same time acts completely independently and autonomously, which means that it is not under the direct control of the person who manages it. Possible practical and theoretical problems arise from both of these basic criminally relevant forms of using artificial intelligence for criminal purposes. Part of those problems and questions also concern the potential application of rules from the domain of necessary defense and extreme necessity as classic grounds for excluding illegality (thereby excluding the existence of a criminal offense), when the attack was carried out using certain forms of artificial intelligence or when the danger arises thanks to the use of some forms of artificial intelligence.

The author concludes that the use of some forms of artificial intelligence, which are used as a mere tool of an attacker who is a human, does not represent any special challenge in the context of the existing criminal law rules concerning necessary defense, but that on the contrary, when it comes to the completely independent action of a form of artificial intelligence in the function of an attack, then there would be no possibility of necessary defense, because the "attacker" is not human. In that situation, and under certain conditions, rules from the domain of extreme necessity could be applied, when the "attack" of some form of artificial

intelligence could be treated as a danger in relation to which there is a right to eliminate it, when the necessary legal conditions are met.

If a special conception of the responsibility of certain completely independently and autonomously acting forms of artificial intelligence as perpetrators of criminal acts were to be developed, and this would first of all be relevant when it comes to the use of such forms of artificial intelligence in war/armed conflict, then the expansion of the concept of command responsibility to such situations would also consequently enable that in concrete situations an "attack" by such forms of artificial intelligence is treated as an attack in relation to which, under certain conditions, it is possible/permitted and necessary defense. Then the necessary defense would be possible not only with regard to actions against artificial intelligence under the control of a person, when it is a mere means of committing a criminal act of a concrete person who is an attacker (which is even now possible in the context of the current rules of criminal law), but a necessary defense (now only in the de lege ferenda domain) would also be possible against the very forms of artificial intelligence, which act as completely autonomous/independent and "self-thinking"/"self-determining attackers."

Keywords: Artificial Intelligence, Criminal Law, International Criminal Law Necessary Defense, Extreme Necessity

© 2026 by authors

Ovaj rad se objavljuje pod licencom Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)